

STORTINGET

Innst. 142 S

(2021–2022)

Innstilling til Stortinget
fra helse- og omsorgskomiteen

Dokument 8:19 S (2021–2022)

Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Morten Wold, Bård Hoksrud, Per-Willy Amundsen og Tor André Johnsen om bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer

---

Til Stortinget

Bakgrunn

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene av endringene i straffeloven i 2016 om dom på overføring til tvunget psykisk helsevern og av innføringen av samtykkekravet i psykisk helsevernloven i 2017.
2. Stortinget ber regjeringen utarbeide forslag til endringer i psykisk helsevernloven og straffeloven, for bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer.»

Det vises til dokumentet for nærmere redegjørelse for forslagene.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Tove Elise Madland, Cecilie Myrseth, Even A. Røed og Truls Vasvik, fra Høyre, Sandra Bruflot, Erlend Svardal Bøe

og lederen Tone Wilhelmsen Trøen, fra Senterpartiet, Lisa Marie Ness Klungland og Hans Inge Myrvold, fra Fremskrittspartiet, Bård Hoksrud og Morten Wold, fra Sosialistisk Venstreparti, Marian Hussein, fra Rødt, Seher Aydar, fra Kristelig Folkeparti, Olaug Vervik Bollestad, og fra Pasientfokus, Irene Ojala, viser til forslagene i Dokument 8:19 S (2021–2022) om bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer. Helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol har uttalt seg om forslagene i brev til komiteen av 16. desember 2021. Brevet følger som vedlegg til denne innstillingen. Det har vært avholdt skriftlig høring, og det er kommet inn i alt seks innspill.

Komiteen merker seg at statsråden i sitt svarbrev til komiteen skriver at regjeringen arbeider med en opptrappingsplan for psykisk helse med øremerkede midler, og at det er gjennomført en kvantitativ og en kvalitativ evaluering av bruken av tvang etter at manglende samtykkekompetanse ble innført som vilkår for tvangsbruk i psykisk helsevern. Komiteen merker seg også at helse- og omsorgsministeren sammen med justis- og beredskapsministeren har gjennomført et møte med foreninger og fagmiljøer i helsesektoren som har erfaring med eller er berørt av lovendringene, for å få innspill til hvordan evalueringen bør innrettes.

Komiteen vil peke på at det etter flere alvorlige hendelser mot slutten av 2021 er debatt og engasjement i befolkningen knyttet til den krevende balansegangen mellom den enkeltes rett til frihet og samfunnets krav på trygghet. Komiteen vil peke på viktigheten av et sterkt psykisk helsevern som sikrer god behandling og oppfølging av mennesker med alvorlige psykiske lidelser.

Komiteen har i alt mottatt seks innspill i den skriftlige høringen. Disse er fra: We Shall Overcome, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Mental Helse, Informasjonssenteret Hieronimus, Hvite Ørn Norge og Rådet for psykisk helse. I tillegg har Fellesorganisasjonen sendt et innspill.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, merker seg at We Shall Overcome i sitt høringsinnspill peker på hvordan det er problematisk å kun ha fokus på at diagnoser og psykose kan utløse en risiko for økt vold i et samfunn, når en hel rekke faktorer også kan være utløsende, og hvordan forslaget må funderes i menneskerettighetene og FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Flertallet merker seg at Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon i sitt høringsinnspill peker på at forslaget bør sees i sammenheng med FNs konvensjon for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD), antall behandlingsplasser i psykiatrien og hvilke forebyggende tiltak som kan gjøres for å redusere bruken av tvang.

Flertallet merker seg at Mental Helse i sitt høringsinnspill peker på at utfordringene ligger i kompetanse, ressurser, samhandling og informasjonsdeling mellom ulike offentlige etater, og ikke i endring av lovverk. Behovet for psykisk helsehjelp har økt, og da er det nødvendig å se helhetlig på den psykiske helsehjelpen i Norge.

Flertallet merker seg at Informasjonssenteret Hieronimus i sitt høringsinnspill peker på forskjellen på bruk av tvang overfor psykisk syke og de som begår kriminelle handlinger, og stigmaet alvorlig psykisk syke opplever. Flertallet merker seg også at Informasjonssenteret Hieronimus ønsker å avskaffe rettspsykiatrien og tvangspsykiatrien.

Flertallet merker seg at Hvite Ørn Norge i sitt høringsinnspill peker på at i tilfeller hvor det er alvorlig fare for liv og helse, er det blant annet mangel på behandlingstilbud, og ikke mangel på lovhjemler, som er problemet, og videre hvordan medikamentell symptombehandling, uansvarlig utskrivingspraksis og bruk av tvang bidrar til et dårligere hjelpetilbud for de som sliter psykisk.

Flertallet merker seg at Rådet for psykisk helse i sitt høringsinnspill peker på at det er viktig å utrede konsekvensene av at døgntilbudet er redusert. Flertallet merker seg også at Rådet for psykisk helse påpeker viktigheten av å sikre god kvalitet og hjelp til de som trenger det, og forskjellen mellom psykisk sykdom og vold.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til Hurdalsplattformen,

hvor det fremkommer at regjeringen vil evaluere endringen i psykisk helsevernloven om innføring av krav til manglende samtykkekompetanse ved innleggelse i tvungent psykisk helsevern. Disse medlemmer viser til statsrådets svarbrev hvor det presiseres at det om kort tid vil bli tatt stilling til hvordan en slik evaluering bør gjennomføres. Evalueringen skal brukes i arbeidet med revisjon av regelverket for tvangsbruk i helse- og omsorgstjenesten, og gi innspill til hvilke tiltak som kan svare på de utfordringene som blir beskrevet av tjenestene, brukerne og pårørende.

Disse medlemmer viser til at regjeringen Støre har styrket dialogen og samarbeidet mellom helsesektoren og justissektoren i arbeidet med å beskytte fellesskapet i de tilfeller hvor alvorlig syke personer kan utgjøre en fare for omgivelsene. Disse medlemmer vil understreke at de aller fleste som har en psykisk lidelse, ikke er farlige for samfunnet, og at regjeringen mener det er behov for å i større grad sikre god behandling for mennesker med alvorlige psykiske lidelser. Disse medlemmer er opptatt av at hjelpen er tilgjengelig, og at den kommer raskt nok, og vil understreke det forebyggende aspektet av dette. Disse medlemmer viser til at regjeringens arbeid med en opptrappingsplan for psykisk helse og et helhetlig arbeid på rusfeltet allerede har startet opp.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at hovedregelen er at all helsehjelp skal være frivillig. Selv om tvang i noen tilfeller er en nødvendig del av pasientbehandling, er det viktig å understreke at tvang er det sterkeste virkemiddelet vi har, og at det kun skal benyttes dersom det er grunnlag for det.

Disse medlemmer viser til at vi samtidig må anerkjenne at det er en vanskelig balansegang mellom den enkeltes rett til frihet og samfunnets krav på trygghet. Det er vanskelige avveininger å ta for fagfolk som foretar vurderingene om samtykkekompetanse.

Disse medlemmer viser til at Norge over lang tid ble kritisert, blant annet av FN, for utstrakt bruk av tvang mot mennesker som hadde samtykkekompetanse. Disse medlemmer viser videre til at regjeringen Stoltenberg ikke fulgte opp tydelige anbefalinger i NOU 2011:9 Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet – Balansegangen mellom selvbestemmelsesrett og omsorgsansvar i psykisk helsevern, om at man ikke kunne bruke tvungent psykisk helsevern mot mennesker som har samtykkekompetanse eller som ikke var en fare for seg selv eller andres helse.

Regjeringen Solberg fremmet forslag om å gjøre denne endringen i lovverket, som trådte i kraft i 2017. Disse medlemmer viser videre til at NOU 2019:14 Tvangsbegrensingsloven – Forslag til felles regler om tvang og inngrep uten samtykke i helse- og omsorgstjenesten, forsterket forståelsen av at tvang ikke skal bru-

kes dersom pasienten er samtykkekompetent. Disse medlemmer viser dermed til at denne forståelsen og endringen i lovverket er forankret i to offentlige utredninger.

Disse medlemmer mener at samfunnet ikke blir tryggere av å gjøre noe som ikke virker, og disse medlemmer mener vi må anerkjenne at mange ikke får den riktige behandlingen. Det viktigste vi kan gjøre, er å sikre best og mest mulig individuell behandling og oppfølging i psykisk helsevern.

Disse medlemmer viser til at regjeringen Solberg satte ned Tvangslovutvalget for å se på hvordan vi som samfunn bruker tvang gjennom hele helsetjenesten. Regjeringen Solberg sendte også på høring et forslag om felles lovverk for når tvang skal brukes, som i dag er hjemlet i fire ulike lovverk. Disse medlemmer mener et felles lovverk er viktig, fordi det kan bidra til å gjøre det enklere å tolke lovbestemmelsene.

Disse medlemmer har merket seg at regjeringen Støre i sin regjeringsplattform har varslet at de vil evaluere lovendringen som trådte i kraft i 2017.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener endringene i psykisk helsevernloven i 2017, der man gikk inn for krav om manglende samtykkekompetanse for tvunget psykisk helsevern, kan ha hatt negative konsekvenser. Disse medlemmer mener tvang kan være et viktig verktøy i psykisk helsevern, både for å verne psykisk syke mot å påføre seg selv skade, for å ivareta samfunnsvernet og for å sikre at mennesker med tunge psykiske lidelser får behandling og oppfølging.

Disse medlemmer viser til at krav om manglende samtykkekompetanse for tvunget psykisk helsevern var omstridt før det ble innført. Flere høringsinstanser pekte på at det å innføre en modell der pasienter med en alvorlig psykisk lidelse lettere kan nekte å ta imot behandling fra psykisk helsevern, kunne få alvorlige helsemessige konsekvenser for pasientene. Det ble advart om at forslaget kunne føre til at noen pasienter kom senere i gang med behandling dersom helsetjenesten ikke lyktes med annen oppfølging på frivillig basis.

Disse medlemmer viser til den store nedbyggingen av døgnplasser i psykiatrien de siste tre år. I 1990 fantes det 7 745 døgnplasser i psykiatrien, mens det i 2020 var 3 284 plasser. Disse medlemmer ser på nedbyggingen av døgnplasser i psykiatrien med stor bekymring. Mange psykisk syke som trenger oppfølging og behandling, får ikke behandlingen de trenger. Disse medlemmer mener det skaper rettsikkerhetsmessige utfordringer om mennesker som er en fare for seg selv eller andre, ikke får tilstrekkelig oppfølging. Disse medlemmer viser til Fremskrittspartiets alternative statsbudsjett for 2022, hvor det ble

satt av 900 mill. kroner til å bygge flere døgnplasser i psykiatrien.

Disse medlemmer mener også det er viktig å ivareta trygge bomiljøer både på og rundt de psykiske institusjonene. Det er viktig at innbyggerne føler seg trygge, også de som bor i nærheten av psykiske institusjoner.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene av endringene i straffeloven i 2016 om dom på overføring til tvungent psykisk helsevern, og av innføringen av samtykkekravet i psykisk helsevernloven i 2017.»

«Stortinget ber regjeringen utarbeide forslag til endringer i psykisk helsevernloven og straffeloven, for bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer.»

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at regjeringen Solberg vurderte utvalgenes anbefalinger og sendte på høring et forslag om felles lovverk som kan gjøre det enklere for helsepersonell å tolke lovbestemmelsene. Disse medlemmer mener dette kan føre til riktig og mer lik bruk av tvang mellom tjenester og mellom forskjellige områder i landet. Høyre i regjering foreslo i høringsforslaget også en ny felles ordning for overprøving og kontroll, som disse medlemmer mener vil gi bedre rettssikkerhet for pasientene. Disse medlemmer viser til at lovendringen fra 2017 har gjennomgått både en kvalitativ og en kvantitativ evaluering, samt at det er to NOU-er som støtter opp under endringen av loven i 2017.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt, mener at regjeringen Solberg ikke fulgte opp løftet om oppfølging av psykisk helse med nødvendige ressurser. Regjeringen Solberg innførte i 2014 «den gylne regel», der psykisk helse skulle få mer ressurser enn somatikken. Riksrevisjonens undersøkelse rettet sterk kritikk mot at den gylne regel ikke ble innfridd, selv om det har vært et uttalt mål for spesialisthelsetjenesten at psykisk helsevern skal prioriteres over somatikken. De regionale helseforetakene har dermed ikke klart å nå målet på seks år. Allikevel har ikke Helse- og omsorgsdepartementet brukt andre virkemidler enn å følge opp måloppnåelsen gjennom foretakenes rapportering i årlig melding og foretaksmøtene mellom departementet og foretakene.

Flertallet registrerer at Psykologforeningen har uttalt at «den gylne regel er en politisk bløff».

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til alle mennesker kan oppleve å ha be-

hov for oppfølging av sin psykiske helse i løpet av livet. Dette medlem mener at helsetilbudet for dem med psykiske lidelser skal være raskt tilgjengelig og integrert i folkehelsetilbudet og i primærhelsetjenesten. Målet er at alle skal kunne leve best mulige liv med de utfordringene de har.

Dette medlem viser til Riksrevisjonens undersøkelse av psykiske helsetjenester fra juni 2021 (Dokument 3:21 (2020–2021)), der det fremgår:

«Behandling av psykiske plager og lidelser bør utføres i tråd med kunnskapsbasert praksis. Kunnskapsbasert praksis er å ta faglige avgjørelser basert på systematisk innhentet forskningsbasert kunnskap, erfaringsbasert kunnskap og pasientens ønsker og behov i en gitt situasjon.»

På denne bakgrunn støtter dette medlem forslaget om å utrede konsekvensene av endringene i straffeloven.

Dette medlem mener at historisk har normalisering av psykiske lidelser, nedbygging av store døgninstitusjoner, samlokalisering og integrering med somatikken vært viktig og er fortsatt viktig. Videre er det viktig å fortsette arbeidet med styrking av den lokale første-linjen, poliklinisk behandling, DPS-er, ambulante team og tilbudet i kommunene.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til innspillet fra Fellesorganisasjonen (FO), der det fremgår:

«FO er opptatt av redusert og riktig bruk av tvang og makt. Forutsetninger for dette handler om organisering av tjenestene, at vi har et fleksibelt og tilgjengelig behandlingsapparat, at grunnleggende behov blir dekket; som bolig, arbeid, fritid og så videre. Det må også være økt oppmerksomhet på, og mer kompetanse om alternativer til tvang i tjenestene. Arbeidet må følges opp med nok ressurser, rett faglig kompetanse i tjenestene og tilstrekkelig midler, sammen med økt samarbeid på tvers av tjenester.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser videre til anbefalingene fra Statens undersøkelseskomisjon for helse- og omsorgstjenesten, som i rapporten «Hva kan vi lære av et drap begått i psykotisk tilstand» Rapport 5-2021, anbefalte følgende:

«Hvis en pasient med psykose kan tenkes å ha økt voldsrisiko, bør det psykiske helsevernet foreta en systematisk voldsrisikovurdering. Helsepersonell bør bruke opplysninger fra politiet og rettspsykiatriske erklæringer som støtte i sine vurderinger. Dette kan gi bedre muligheter til å utforme tiltak som kan forebygge vold.»

Komiteens medlem fra Rødt mener at tvang er svært inngripende og kan være traumatisk i seg selv og bør unngås så langt det lar seg gjøre. En psykiatri uten tvang krever bedre rammebetingelser, økt kompetanse, god bemanning og brukervedvirkning.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Pasientfokus peker på at altfor mange mennesker med psykiske lidelser får enten ingen hjelp eller for lite hjelp. Det er skadelig at folk blir gående uten nødvendig helsehjelp over lengre tid. Disse medlemmer er kritiske til nedbyggingen av sengeplasser i psykiatrien og mener at konsekvensene av et psykisk helsevern som ikke er har nok ressurser og er der når folk trenger det, er store. Disse medlemmer mener at problemene forslagsstillerne peker på, må løses gjennom et styrket tilbud innen psykisk helse heller en økt bruk av tvang.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Pasientfokus vil påpeke at de psykiatriske sykehusene er i ferd med å bli samlokalisert med de somatiske. Dette vil for mange psykisk syke ikke være optimalt. Disse medlemmer mener at mange trenger de omgivelsene og den størrelsen de psykiatriske sykehusene har.

Disse medlemmer mener at man må utrede behovet for døgnplasser og for ulike typer institusjoner innen psykisk helsevern. Disse medlemmer støtter seg til uttalelse fra Psykologforeningen, som i komiteens høring på statsbudsjetten sa at samlokalisering ikke er nødvendig for å gi god behandling.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene av endringene i straffeloven i 2016 om dom på overføring til tvungent psykisk helsevern, og av innføringen av samtykkekravet i psykisk helsevernloven i 2017.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen utarbeide forslag til endringer i psykisk helsevernloven og straffeloven, for bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslaget og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 8:19 S (2021–2022) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Morten Wold, Bård Hoksrud, Per-Willy Amundsen og Tor André Johnsen om bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer – vedtas ikke.

Oslo, i helse- og omsorgskomiteen, den 8. februar 2022

Tone Wilhelmsen Trøen

leder

Cecilie Myrseth

ordfører

DET KONGELIGE
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENT

Statsråden

Helse- og omsorgskomiteen
Stortinget

Deres ref
2021/4230

Vår ref
21/4784-

Dato
16. desember 2021

Dokument 8:19 S Representantforslag om bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer

Jeg viser til brevet fra Helse- og omsorgskomiteen av 11. november 2021 der jeg ble bedt om en vurdering av representantforslag 8:19 S (2021-2022) om bedre ivaretagelse av samfunnets behov for vern mot og behandling av alvorlig psykisk syke personer, fra representantene Morten Wold, Bård Hoksrud, Per-Willy Amundsen og Tor André Johnsen.

Svaret er utarbeidet i samråd med justis- og beredskapsministeren.

I 2017 ble manglende samtykkekompetanse innført som vilkår for tvungen observasjon, tvungent psykisk helsevern og behandling uten samtykke når det ikke er fare for pasientens liv eller andre personers liv eller helse. Vi har sagt i Hurdalsplattformen at vi vil evaluere disse lovendringene. Vi ser nå nærmere på hvordan en slik evaluering bør gjennomføres og vil om kort tid ta stilling til dette.

Det er allerede gjennomført en kvantitativ og en kvalitativ evaluering av bruken av tvang etter at manglende samtykkekompetanse ble innført som vilkår for tvangsbruk i psykisk helsevern. Det er viktig at evalueringen gir oss ny kunnskap som også kan brukes i arbeidet med revisjon av regelverket for tvangsbruk i helse- og omsorgstjenesten. I evalueringen vil vi blant annet se på hvordan dagens regelverk praktiseres og hvilke utfordringer tjenestene, brukerne og pårørende opplever. Vi vil også forespørre politi- og påtalemyndighet om deres erfaringer etter lovendringen, og om det er tilkommet nye utfordringer for deres oppgaveløsning som de knytter til lovendringen. Evalueringen skal gi innspill til hvilke tiltak som kan svare på disse utfordringene.

Justis- og beredskapsministeren og jeg inviterte i november representanter for organisasjoner, foreninger og fagmiljøer i helsesektoren som har erfaring med eller er berørt av lovendringene til et møte for å få innspill til hvordan evalueringen burde innrettes. I høringen om oppfølging av forslagene fra Tvangslovutvalget som hadde frist 8. november, ble høringsinstansene blant annet bedt om å vurdere konsekvenser av utvalgets forslag. Vi har fått mange gode innspill om hva som er viktige perspektiver og problemstillinger som bør tas med i arbeidet. Jeg vil også ta innspillene fra stortingsrepresentantene med meg i arbeidet med innretningen av evalueringen.

Regjeringen er opptatt av å skape gode forhold for mennesker med psykiske lidelser, deres pårørende og de som jobber i tjenestene. Menneskerettighetene krever at vi balanserer retten til selvbestemmelse mot retten til helse. Vi har sagt i Hurdalsplattformen at vi vil inkorporere FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Justis- og beredskapsministeren og jeg har et felles ansvar for å beskytte fellesskapet mot personer som kan være voldelige og farlige for dem rundt seg. God behandling til mennesker som er syke er god forebygging. Dialog og samhandling mellom helse og politi er viktig i tilfeller hvor det er fare for voldsutøvelse. Vi har allerede etablert en dialog om disse problemstillingene og kommer til å arbeide videre for å sikre alvorlig syke mennesker bedre og tidligere hjelp og godt samarbeid mellom helsetjenesten og politiet i de tilfeller hvor det er nødvendig.

Vi har også startet arbeidet med å lage en ny opptrappingsplan for psykisk helse med øremerkede midler. Vi har sagt i Hurdalsplattformen at opptrappingen skal ha hovedvekt på kommunene, men også bidra til økt kapasitet i spesialisthelsetjenesten og hindre nedbygging av sengeplasser. Tilbudet til mennesker med alvorlige psykiske og rusrelaterte helseutfordringer vil bli en sentral del av arbeidet med opptrappingsplanen.

Med hilsen

Ingvild Kjerkol

